

MemoriiJurnale

Stefan Zweig (1881–1942), scriitor și publicist austriac, s-a bucurat de o mare faimă internațională în anii 1920–1930, perioada sa de creație cea mai fertilă. S-a născut în familia unui înstărit industriaș evreu. Religia nu a jucat un rol important în viața lui și, deși avea să publice în *Neue Freie Presse*, al cărui prestigios „foileton“ era editat de Theodor Herzl, nu va fi atras nici de sionism. A urmat filozofia la Universitatea din Viena și la cea din Berlin. A debutat ca poet sub influența lui Hofmannsthal și a lui Rilke, primind o importantă distincție literară austriacă. Student fiind, pleacă în Belgia, la Emile Verhaeren, căruia îi va deveni bun prieten, traducător și biograf (printre marii săi prieteni se vor număra de asemenea Sigmund Freud și Arthur Schnitzler). În 1904 pleacă în Franța, unde își face mulți prieteni în lumea literară pariziană, de exemplu pe Jules Romains, și îl cunoaște pe Romain Rolland, pe care îl va admira o viață întreagă; apoi vizitează Anglia, Statele Unite, India și alte țări, continuându-și în tot acest timp preocupările literare. În 1915 se căsătorește cu Friederike von Winternitz. În timpul Primului Război Mondial, declarându-se pacifist, la fel ca Romain Rolland, nu luptă pe front, slujindu-și patria ca funcționar la Arhivele Ministerului de Război. În 1919 părăsește Viena pentru a se stabili la Salzburg; aici, în cursul unui deceniu, scrie cele mai celebre dintre povestirile, eseurile și biografiile sale. În 1934, când Hitler vine la putere în Germania, părăsește Austria și trăiește o vreme în Anglia. Cărțile lui sunt interzise de național-socialiști, ceea ce, pe lângă traiul în exil, îi provoacă o mare suferință. În 1939 divorțează și se recăsătorește cu o tânără englezoaică, Charlotte Elisabeth Altmann, care la scurtă vreme se îmbolnăvește grav. În 1940 pleacă în Statele Unite, iar în 1941 în Brazilia, unde, peste un an, se sinucide împreună cu soția sa.

Titluri importante (multe traduse în românește la puțin timp după apariția ediției germane, autorul bucurându-se și la noi de celebritate în epocă): *Secret arzător*, *Scrisoarea unei necunoscute*, *Amoc*, *Spaima: romanul unui adulter*, *Simțuri rătăcite*, *Suflete zburcinate*, *24 de ore din viața unei femei*, *Schachnovelle* (ficțiune); *Emil Verhaeren*; *Drei Meister*. *Balzac – Dickens – Dostojevski*; *Romain Rolland. Der Mann und das Werk*; *Orele astrale ale omenirii*; *Drei Dichter ihres Lebens*. *Casanova – Stendhal – Tolstoi*; *Maria Antoaneta*; *Maria Stuart*; *Erasmus de Rotterdam*; *Magellan* (biografii și eseuri pe teme istorice); *Jeremias* (dramaturgie); *Lumea de ieri* (memorialistică).

Stefan Zweig

Lumea de ieri
Amintirile unui european

Traducere din germană de
ION NASTASIA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Stefan Zweig
Die Welt von Gestern
© Williams-Verlag, Zürich, 1976
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZWEIG, STEFAN
Lumea de ieri: amintirile unui european / Stefan Zweig; trad.:
Ion Nastasia. – București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3465-8
I. Nastasia, Ion (trad.)
821.112.2-94=135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

*Noi timpului să-i ținem calea,
așa cum el ne caută pe noi.*
SHAKESPEARE, *Cymbeline*¹

1. În românește de Florian Nicolau. [*Toate notele de subsol aparțin editurii.*]

Lumea statorniciei

*Crescuți de mici în tihnă și-n caldă ocrotire,
Suntem deodat' cu toții în lume aruncați,
Ne scaldă-n ea stihia cu valuri în neștire,
Suntem de-atâtea-n viață roboți și fermecați,
Dar altele ni-s contra și-ntr-un cuprins de-o clipă
Ființa ne-o încearcă un șovăit ușor
Și toate câte-n suflet și-n cuget se-nfripă
Pe loc le-nghite-al lumii tumult multicolor.*

GOETHE¹

Când încerc să găsesc o caracterizare succintă pentru anii dinaintea Primului Război Mondial, ani în care am devenit matur, mi se pare că formula cea mai pregnantă ce li se poate aplica este aceea de vârstă de aur a statorniciei. În aproape milenara noastră monarhie austriacă, totul părea să se sprijine pe temelii de granit, statul însuși fiind chezașia supremă a acestei trăinicii. Drepturile pe care acesta le acorda cetățenilor săi fuseseră aprobate de parlament, reprezentanța liber aleasă a poporului, iar obligațiile, precis delimitate. Valuta noastră, coroana austriacă, circula sub formă de monezi de aur curat, ceea ce îi garanta credibilitatea. Fiecare știa ce are și ce i se cuvine, ce este permis și ce nu. Toate își aveau o normă, o măsură și o pondere precisă. Cine posedea o avere putea să calculeze cu exactitate câtă dobândă îi va aduce aceasta la sfârșitul fiecărui an, funcționarul, ofițerul, fiecare la rândul lui era sigur că în anul cutare va fi avansat și că în anul cutare va ieși la pensie. Fiecare familie își avea bugetul ei, fiecare știa cât are de cheltuit pentru locuință și hrană, pentru voiajurile din timpul verii și pentru reuniunile de societate. Afară de aceasta, se îngrijeau să pună cu precauție deoparte o mică sumă

1. Din *An Lottchen* [*Către Lottchen*].

pentru cazuri neprevăzute, pentru boală și pentru medic. Pentru cine o avea, o casă reprezenta un adăpost sigur pentru copii și nepoți, gospodăria și firma se moșteneau din tată în fiu. Încă în leagăn, sugarului i se punea în pușculiță sau la casa de economii un prim obol pentru când va fi mare, o mică „rezervă“ pentru viitor. În acest vast imperiu, toate își aveau locul lor bine stabilit, nimic nu se clintea, iar sus de tot se afla, încărcat de ani, împăratul. Și de i se întâmpla ca într-o bună zi să închidă ochii, atunci – era știut (sau cel puțin așa se spunea) – venea altul și nimic nu se schimba în bine-cumpănita rânduială a lucrurilor. Nimeni nu mai credea în posibilitatea războaielor, revoluțiilor și răsturnărilor. Orice radicalism, orice fel de violență păreau ca și excluse într-o epocă a rațiunii.

Această siguranță a zilei de mâine era ținta spre care se-n-drepta râvna cea mai fierbinte a milioane de oameni, idealul de viață al tuturor. Numai cu condiția acestei siguranțe merita viața să fie trăită, și cercuri tot mai largi își reclamau partea lor din acest bun de preț. Inițial numai cei avuți beneficiau de acest avantaj, treptat însă au început să preseze masele largi; secolul siguranței zilei de mâine a fost epoca de aur a serviciilor de asigurări. Îți asigurai casa contra incendiilor și spargerilor, recolta contra grindinei și intemperțiilor, viața contra accidentelor și bolilor, îți făceai rost de o rentă viageră s-o ai la bătrânețe, iar fetelor li se punea în leagăn o poliță de asigurare în contul zestrei de mai târziu. În cele din urmă s-au organizat până și muncitorii, au obținut salarii mai bune și dreptul la ajutor de boală. Servitorimea căuta să-și asigure cheltuielile de înmormântare prin economii și depuneri anticipate la casa specială pentru cazuri de deces. Numai cei care se simțeau la adăpost de surprizele viitorului puteau să se bucure, cu sufletul senin, de prezent.

În această înduioșătoare convingere că-ți poți împrejmui viața cu un zid care să nu prezinte nici o fisură în fața

atentatelor destinului, se ascundea, în ciuda unei concepții despre viață întemeiate pe soliditate și modestie, un mare și periculos orgoliu. Secolul al nouăsprezecelea fusese, în idealismul său liberalist, sincer convins că se află pe drumul drept și infailibil spre „cea mai bună dintre lumi“. Se vorbea cu dispreț despre epocile anterioare bântuite de războaie, foamete și răscoale ca despre un timp când omenirea încă nu se emancipase și nu beneficiase suficient de lumina culturii. Acum însă, era o chestiune de numai câteva zeci de ani până să fie eliminate definitiv ultimele urme ale răului și violenței, iar această credință în „progresul“ irezistibil, neîntrerupt, avea într-adevăr pentru acea epocă forța unei religii; lumea credea în acest „progres“ mai mult decât în Biblie, și evanghelia lui părea a se adevăra, fără putință de tăgadă, prin aceea că fiecare zi dădea la iveală noi minuni ale științei și tehnicii. În fapt, la acest pașnic sfârșit de veac, o mișcare ascendentă generală devenea tot mai vizibilă, tot mai rapidă, tot mai multiformă. Noaptea, pe străzi, în locul mohorâtelor felinare, luminau becurile electrice, datorită activității comerciale reclamele luminoase ademenitoare se extindeau de la centru până la periferia orașelor, cu ajutorul telefonului oamenii începeau să-și vorbească unii altora de la distanță, zburau de-acuma în trăsurile fără cai cu viteze nemaiîntâlnite, se avântau în văzduh ca într-un vis al lui Icar devenit realitate. Confortul pătrundea din casele aristocrației în cele ale burgheziei, nu mai erai nevoit să aduci apă de la fântână sau de la cișmea, sau să te mai chinui să aprinzi focul la plită, igiena câștiga teren, murdăria se restrângea. Oamenii deveneau mai frumoși, mai viguroși, mai sănătoși de când începuseră să-și călească trupurile prin sport, tot mai rar vedeai infirmi, schilozi, gușați pe străzi, și toate aceste minuni le săvârșise știința, acest zeu al progresului. Și pe plan social se făceau pași înainte; de la an la an individul dobânda noi drepturi, justiția se administra cu mai multă

blândețe și omenie, și chiar problema problemelor, sărăcia marilor mase, nu mai părea de nerezolvat. Unor categorii tot mai largi li se acorda dreptul de vot și, odată cu acesta, posibilitatea de a-și apăra legal interesele; sociologi și profesori se întreceau care mai de care să propună proletariatului un model de viață mai sănătos și chiar mai fericit – și-atunci ce este de mirare că scolul acesta se delecta cu performanțele sale și că fiecare deceniu încheiat era considerat ca o etapă pregătitoare a unuia mai bun? În asemenea întoarceri la barbarie, cum ar fi războaiele între popoarele Europei, lumea credea tot atât de puțin ca și în vrăjitoare și stafii; tare mai erau părinții noștri pătrunși de încrederea în puterea infailibil unificatoare a toleranței și buneii înțelegeri. Ei credeau cu toată ființa lor că frontierele și divergențele dintre națiuni se vor dizolva treptat în comunitatea umană și că atunci întreaga omenire va avea parte de pace și securitate, bunurile cele mai de preț.

Nouă, celor de azi, care am alungat de mult ca pe o fantomă din vocabularul nostru cuvântul „securitate“, ne vine să zâmbim la iluzia optimistă pe care și-o făcea acea generație oarbă de idealism cum că progresul tehnic al omenirii va aduce cu sine, necondiționat, un progres la fel de rapid în ordinea morală. Noi, cei care în noul secol am învățat să nu ne mai mirăm de nici o răbufnire de bestialitate colectivă, noi, cei care de la fiecare zi ce vine ne așteptăm la ticăloșii și mai mari decât cele pe care ni le-a servit ziua de ieri, am devenit mult mai sceptici cu privire la perfectibilitatea morală a oamenilor. Avea dreptate Freud când spunea că civilizația și cultura noastră reprezintă numai un strat subțire care poate fi perforat în orice clipă de forțele distructive ale subumanului. A trebuit să ne obișnuim încetul cu încetul să trăim fără pământ sub picioare, fără drepturi, fără libertate, fără siguranța zilei de mâine. Ca să putem supraviețui, a trebuit să ne lepădăm de religia părinților noștri, de

crediința lor într-o ascensiune rapidă și ireversibilă a umanității; nouă, celor care ne-am instruit la școala teribilă a războiului, ni se pare frivol un anumit optimism față cu o catastrofă care, dintr-o singură lovitură, a anulat ani și ani de străduințe umane. Chiar dacă numai o iluzie, a fost cel puțin o iluzie minunată și nobilă pe care părinții noștri au cultivat-o, mai umană și mai rodnică decât cuvintele de ordine de azi. Și în ciuda tuturor surprizelor și dezamăgirilor, ceva misterios din adâncul ființei mele nu se poate desprinde cu totul de această iluzie. Ceea ce spiritul epocii ți-a insuflat încă din copilărie îți rămâne ca o părticică inseparabilă a propriei ființe. Și în ciuda a tot ceea ce fiecare zi face să-mi explodeze în urechi, în ciuda a tot ceea ce mie și tovarășilor de destin ne-a fost dat să cunoaștem din repertoriul umilințelor și suferințelor, nu pot totuși să mă lepăd cu totul de credința din tinerețe că, în ciuda tuturor opreliștilor, lucrurile se vor îndrepta din nou. Chiar din abisul groazei în care băjbăim azi ca orbii, cu sufletul pustiit și zdrobit, privesc iarăși și iarăși acolo sus, la acele stele nemuritoare care îmi luminau copilăria și mă mângâi cu credința, primită de la părinți, că această recădere se va dovedi cândva a fi fost numai un interval în ritmul etern al devenirii.

Astăzi, când marea furtună a spulberat-o de mult, știm pentru totdeauna că acea lume a statorniciei a fost un castel făcut din același material ca visurile. Și totuși părinții mei au locuit într-însa ca într-o casă de piatră. Existența lor caldă și tihnită n-a fost niciodată tulburată nici de vreo furtună și nici măcar de vreo undă de aer rece. Ce-i drept, mai aveau ei și alt mijloc de apărare contra intemperiilor: erau oameni cu stare, care treptat au devenit bogați și chiar foarte bogați, și astfel pe vremea aceea îți capitonai strașnic pereții și ferestrele. Modul lor de viață mi se părea tipic pentru așa-zisa „bună burghezie evreiască“, încât cu prezentarea

existenței ei tihnite și discrete eu relatez, de fapt, ceva ce aparține istoriei: ca și părinții mei, în acel secol al valorilor asigurate au trăit la Viena zece mii sau douăzeci de mii de familii.

Familia tatălui meu era originară din Moravia. Acolo, în mici localități rurale, comunitățile evreiești trăiau în cea mai bună înțelegere cu țărănimea și mica burghezie; așa că nu se simțeau deloc oprimare și, pe de altă parte, nici nu erau cuprinse de nerăbdarea evreilor din Galiția răsăriteană de a se strecura, pe furiș, în rândurile din față. Tari și vânjoși, ca oameni ce trăiseră la țară, ei își arau drumul vieții cu siguranță și stăpânire de sine, așa cum țărani de pe acele meleaguri își arau ogoarele. Emancipându-se de timpuriu de sub tutela ortodoxiei religioase, deveniseră partizani înfocați ai noii religii a „progresului” și, în era liberalismului politic, ei trimiteau în parlament deputații cei mai respectați. Când s-au mutat din locurile lor natale la Viena, s-au adaptat cu o rapiditate uimitoare la mediul cultural mai înalt, iar ascensiunea lor personală s-a încadrat organic în avântul general al epocii. Și prin această formă de transplantare, familia noastră a fost cum nu se poate mai tipică. Bunicul meu dinspre tată se ocupase cu vânzarea de mărfuri de manufactură. Apoi, în a doua jumătate a secolului, a început dezvoltarea industrială în Austria. Față de vechile procedee ale țesutului manual, războaiele mecanice și mașinile de filatură importate din Anglia, prin efectul lor raționalizator, au dus la o colosală ieftinire a produselor. Cu flerul lor comercial și cu priceperea lor în materie de piață internațională, negustorii evrei au fost primii care au sesizat necesitatea și oportunitatea trecerii la producția industrială. Cu capital foarte redus, au improvizat la repezeală acele fabrici puse în mișcare, la început, de energia apei, care apoi s-au transformat în puternica industrie textilă din Boemia care a pus treptat stăpânire pe întreaga

Austrie și pe Balcani. Așadar, în timp ce bunicul meu, ca reprezentant tipic al perioadei anterioare, slujise numai comerțului cu produse finite, tatăl meu a pășit hotărât în noua epocă întemeind în al treizecilea an al vieții sale, în Boemia de Nord, o mică țesătorie, căreia apoi, în cursul anilor, prudent și fără grabă, i-a dat dimensiunea unei impunătoare întreprinderi.

A urma o cale așa de prudentă în extinderea afacerilor, în ciuda ispitelor unei conjuncturi favorabile, era cu totul în spiritul vremii. În plus, procedeul corespundea și firii discrete și extrem de cumpătate a tatălui meu. El se pătrunsesse de acel credo al epocii sale, *Safety first*¹; pentru el era mai important să fie posesorul unei întreprinderi „solide“ (alt cuvânt preferat al acelei vremi), bazată pe capital propriu, decât s-o amplifice prin credite bancare și ipoteci. Că atâta cât a trăit nu i-a văzut nimeni niciodată numele pe vreo obligațiune sau poliță și că a figurat totdeauna numai în calitate de creditor la banca sa – se înțelege, la cea mai solidă, la banca Rothschild, la Institutul de credit – a fost singura mândrie a vieții sale. Îi repugna orice câștig care ar fi comportat fie și cea mai slabă umbră de risc, și niciodată în viața lui nu s-a amestecat în afacerile altora. Dacă totuși încetul cu încetul a devenit bogat, aceasta nu s-a datorat în nici un caz unor speculații îndrăznețe și cu atât mai puțin unor operațiuni cu bătaie lungă, ci adaptării la metoda folosită pe scară largă în acea epocă prudentă, de a consuma întotdeauna numai o parte modestă a venitului și, drept consecință, de-a spori capitalul cu sume de la un an la altul tot mai importante. Ca cei mai mulți din generația sa, tatăl meu ar fi văzut un risipitor înrăit în acela care ar fi tocat fără scrupule jumătate din veniturile sale, fără – și aceasta tot o expresie mereu folosită în acea epocă a

1. Siguranța înainte de toate (engl.).

statorniciei – „să se gândească la viitor“. Datorită acestei continue tezurizări a câștigurilor, în acea epocă de prosperitate crescândă, când nici din cele mai serioase venituri statul nu se gândea să rețină mai mult de câteva procente sub formă de impozit, și când, pe de altă parte, acțiunile statului și ale industriei aduceau mari dobânzi, pentru cei avuți a deveni tot mai bogat însemna, de fapt, ceva ce se realiza de la sine. Cel strângător încă nu era jefuit ca în vremea inflației, cine era serios nu era tras pe sfoară și cel mai mare câștig îl aveau numai cei mai perseverenți, cei care nu se ocupau cu specula. Datorită acestei adaptări la condițiile generale ale vremii sale, tatăl meu putea să treacă încă de la vârsta de cincizeci de ani, chiar raportat la standardele internaționale, drept un om foarte înstărit. Dar modul de viață al familiei noastre numai cu mare greutate ținea pasul cu creșterea tot mai rapidă a averii. Ne-am permis treptat mici înlesniri, ne-am mutat dintr-o locuință mică într-una mai mare, ne rețineam primăvara o trăsură închiriată pentru după-amieze, călătoream la casa a doua cu vagon de dormit, dar de-abia în al cincizecilea an al vieții sale și-a îngăduit tatăl meu pentru prima dată luxul să plece cu mama pentru o lună, iarna, la Nisa. În general, atitudinea noastră a rămas aceeași; bogăția o savurai având-o, și nu afișând-o; milionar fiind, tatăl meu n-a fumat niciodată țigări de import, ci, asemenea împăratului Franz Josef, care fuma numai „virginii“ ieftine, consuma trabuc simplu, inferior; iar când juca uneori cărți, o făcea de fiecare dată numai cu mize mici. Ținea cu strășnicie la modul lui de viață discret, liniștit, tihnit. Deși era net superior ca presanță și cultură celor mai mulți dintre colegii lui – cânta excelent la pian, avea un scris clar și caligrafic, vorbea franceza și engleza –, a refuzat cu îndărătnicie onorurile și demnitățile. Cât a trăit nu și-a dorit și n-a acceptat nici un titlu, nici o distincție din câte i s-au oferit, ca mare industriaș.

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Lumea statorniciei	15
Școala în secolul trecut	41
Eros matutinus	80
Universitas vitae	105
Paris, orașul eternei tinereți	140
Căi ocolite în căutarea drumului spre mine însumi	176
Dincolo de Europa	195
Lumini și umbre deasupra Europei	210
Primele ore ale războiului din 1914	232
Lupta pentru fraternitate spirituală	257
În inima Europei	274
Reîntoarcerea în Austria	302
Din nou în lume	327
Apus de soare	350
Incipit Hitler	384
Agonia păcii	418